

ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՆԱԿԱՆ
ԳԼՈՒԲԱԼԻԶԱՑԻՈՆ ԾՐԱԳՐԻ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՀԵՆՔ

Աննա Գևորգյան
anna.gevorgyan@ysu.am

*Բանալի բառեր՝ գլոբալիզացիոն ծրագրեր, Իրան, Խոմեյնի, արդար
կառավարում, արդարություն, իսլամական կառավարում:*

Գլոբալացվող աշխարհի ժամանակակից փուլում, երբ «ժամանակի ընդլայնման ու տարածության նեղացման»¹ պայմաններում կյանքը դարձել է ավելի արագ, իսկ աշխարհը ավելի ու ավելի հասանելի, տարբեր գլոբալիզացիոն ծրագրեր պայքարում են իրենց գաղափարներն ավելի կենսունակ, նպատակներն ավելի հասկանալի դարձնելու համար: Այս տեսանկյունից բացառություն չեն նաև Իրանն ու իրանական հեղափոխական գլոբալիզացիոն ծրագիրը: Իրանի Իսլամական հեղափոխությունից² անմիջապես հետո այաթոլլահ Ռուհոլլահ Խոմեյնին իր հռետորաբանության մեջ մտցրեց նաև հեղափոխությունը «արտահանելու»³ մասին գաղափարը, ինչի

¹ Оганесян Д., К проблеме конкуренции систем безопасности в свете концепции “трех морей”, “Regional Security Dynamics in the South Caucasus” International Conference, Yerevan, November 17-18, 2011, <https://securecaucasus.files.wordpress.com/2012/04/david-hovhannisyanyan.pdf> (15.09.2016)

² 1979 թվականի փետրվարի տասին Իրանում տեղի ունեցավ Իսլամական հեղափոխություն՝ այաթոլլահ Ռուհոլլահ Խոմեյնիի ղեկավարությամբ, որի արդյունքում գահընկեց արվեց Մուհամեդ Ռեզա շահը, և ստեղծվեց Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը:

³ Խոմեյնին բազմիցս խոսել է «հեղափոխությունն արտահանելու՝ անհրաժեշտության մասին», սե և օրինակ նրա Նորուզյան ճառը՝ Khomeini: "We Shall Confront the World with Our Ideology", MERIP Reports, No. 88, Iran's Revolution: The First Year (Jun., 1980), pp. 22-25 (05.09.2015)

արդյունքում զգալի փոփոխություններ տեղի ունեցան արաբական մի շարք երկրների հետ Իրանի հարաբերություններում. արաբական երկրների դեկավարներն էլ ավելի զգուշավոր ու Իրանի հանդեպ էլ ավելի թշնամաբար տրամադրված դարձան: Հոդվածում քննարկվում են այաթոլլահ Խոմեյնիի գաղափարախոսության այն հատվածները, որոնք ուղղված էին ոչ միայն Իրանի, այլ նաև մուսուլմանական ու ոչ մուսուլմանական մյուս երկրների քաղաքացիներին, նաև փորձ է արվում հասկանալ, թե ինչ գաղափարներ են ընկած այդ գաղափարախոսության հիմքում և թե ինչպես են այդ մոտեցումները տեղավորվում ժամանակակից Իրանի քաղաքական հեռանկարներում: Հոդվածում առաջ է քաշվում այն թեզը, որ իրանական զլոբալիզացիոն ծրագրի հիմքում ընկած էր արդարության հայեցակարգը և արդար կառավարման միջոցով արդար հասարակարգ ստեղծելու նպատակը:

Իրանական քաղաքական մշակույթում իրանական գաղափարներն արտահանելն ու տարածաշրջանում գերիշխող դիրք զբաղեցնելու ցանկությունը իսլամական հեղափոխության հետ չէ, որ առաջացել են: Արաբամուսուլմանական էքսպանսիայից առաջ ու հետո իրանական բոլոր իշխանությունները կայսերապաշտական նկրտումներ են ունեցել ու իրենց՝ տարածաշրջանի կարևորագույն խաղացող համարել: Խոմեյնիի գաղափարախոսության ու Իսլամական հեղափոխության հաղթանակի հետ փոխվեց միայն այդ նկրտումներն իրականացնելու գործիքների գաղափարական հենքը: Խոմեյնիի հռետորաբանությունը կառուցված էր տասներկուիմամական

շիական իսլամի՝ ճնշվածներին ու անազատներին փրկող, արդարություն հաստատող գաղափարների վրա⁴:

Արդարության և իսլամական կառավարման համակարգի մեջ նրա դերի մասին խոմեյնիական պատումներում կարելի է տեսնել զուգահեռներ Մուհամմադ մարգարեի ժամանակի կառավարման համակարգի ու Իսլամական հեղափոխության արդյունքում ստեղծված «Վելայաթե Ֆադիհ» համակարգի միջև: Քաղաքական իր պատումները այաթոլլահ Խոմեյնին կառուցում/գրում է իր միջնադարյան «նախնիների» ոճով ու տրամաբանությամբ, բայց կառուցակցելով նոր բովանդակություն՝ ադապտացված ժամանակի ու դարաշրջանի մարտահրավերներին⁵:

Իր միջնադարյան նախնիների պես Խոմեյնին էլ իսլամական տարբեր միջեր ու պատումներ արդիականացնելով՝ իսլամի պատմության տարբեր դրվագներ պռոյեկտում էր ժամանակի ու իր տարածության վրա և ստեղծում զուգահեռ իրականություններ:

Խոմեյնիի ճառերն ու ուղերձներն արդիականացնում էին արդար կառավարման մասին իսլամական միջն⁶ ու այդպիսով բացատրում իր գործողությունները: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ «ադլ», «ադալա» (արդարություն,

⁴ Շիայական իսլամի գլխավոր պատումներից մեկը Քերբալայում զոհված Ալիի որդի Հուսեյնի ու նրա զինակիցների անարդար ճակատագրի մասին պատումն է: Այս պատումը շիայական իսլամի ու Իրանի իսլամական հեղափոխության համար դառնում է գաղափարախոսության հիմք, որի առանցքային նպատակներն են հռչակվում անարդարության դեմ պայքարն և անազատների ու ճնշվածների փրկությունը: Տե՛ս, օր.՝

Jill Diane Swenson, “Mytho-Cathexis and the Mobilization of the Masses in the Iranian Revolution”, *Ethos*, Vol. 13, No. 2 (Summer, 1985), pp. 121-149

⁵ Oliver Leaman, “Continuity in Islamic Political Philosophy: The Role of Myth”, *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)*, Vol. 14, No. 2 (1987), pp. 147-155, p. 147

⁶ Տեքստում «միջ» տերմինն օգտագործվում է իր գիտական իմաստով:

արդարադատություն) հայեցակարգն առանցքային դեր ունի իրանական ու իսլամական փիլիսոփայության ու կրոնադիցաբանական համակարգում, Խոմեյնիի գաղափարախոսությունը խարսխվում էր այս հայեցակարգը վերակենդանացնելու, վերածնակերպելու վրա: Այլ կերպ ասած՝ Խոմեյնին փորձում էր ցույց տալ, որ իսլամական կառավարումը ոչ այլ ինչ է, քան իսլամական «ոսկե դարի» կառավարման վերածնունդ:

«Մարգարեն դեկավարում էր իսլամական համայնքի գործադիր ու կառավարման ինստիտուտները: Ի լրումն հայտնություններ ստանալու ու հավատի տարբեր տարբեր մեկնաբանելու, նա ձեռնամուխ եղավ նաև օրենքների կատարման վերահսկմանը, այսպիսով կյանքի կոչելով իսլամական պետությունը»⁷:

Սա այն դեպքում, երբ իմամ Խոմեյնին «Վելայաթե Ֆադիհ» տեսությունը մշակելու, իսլամական հանրապետություն ստեղծելու, կառավարություն ու պառլամենտ ձևավորելու տեսանկյունից բոլորից շատ նորամուծություններ է մտցրել իսլամի քաղաքական պատմության մեջ⁸:

Հետաքրքիր է, որ Իրանի այդ ժամանակի նախագահ Հաշեմի Ռաֆսանջանին պատասխանելով Մաջլեսի անդամներից մեկի այն հարցին, թե արդյոք այդ պահին քննարկվող օրինագծերից մեկը չի հակասում իսլամական օրենքներին, պատասխանել է. «Մեր գործողությունների ութսուն տոկոսից ավելին իր նախադեպը չունի իսլամական պատմության մեջ»⁹:

⁷ امام خوینی ولایت فقیه

⁸ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, 1993

⁹ Հղված՝ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, 1993

Նոր գործողությունների ու նոր իրավիճակներում շիայական-իսլամական տեսանկյունից ճիշտ կողմնորոշվելու առումով իմամ Խոմեյնին ու նրա հետևորդները շեշտում են «ֆաղիհների»¹⁰ դերը, առանց որոնց ժամանակակից մարդը կարող է մոլորվել աշխարհի նոր մարտահրավերների ու կյանքի փոփոխվող ռիթմի ու բովանդակության պայմաններում:

Ռաֆսանջանիի պնդմամբ. «Եթե ներկա դարում մենք առերեսվում ենք միլիոն խնդրի հետ, ապա դրանցից միայն հարյուր հազարը կարող էին տեղին լինել Մարգարեի օրոք: Այսպիսով, ֆաղիհների պարտավորությունն է ղեկավարել համայնքն ու լուծումներ տալ այն խնդիրներին ու թեմաներին, որ չկային յոթերորդ դարի Արաբիայում»¹¹:

Հետաքրքիր է դիտարկել Խոմեյնիի տեսանկյունը արդարության ու արդար կառավարման մասին մինչհեղափոխական և ետհեղափոխական շրջաններում: Նրա կենսագիրները հաճախ են նրա կյանքի իրադարձություններն ու դիպվածները համեմատում Մուհամմադ մարգարեի կյանքի ու գործունեության հետ: Այս համատեքստում էլ կարելի է գուգահեռներ անցկացնել. Մուհամմադի նման իմամ Խոմեյնիի կյանքն էլ կարելի է բաժանել երկու փուլի. առաջին փուլում նա պաշտպանում էր իսլամի դոգմաները ի հակադրումն Իրանի Շահի վարած աշխարհիկ քաղաքականության, իսկ երկրորդ փուլում հանդես էր գալիս՝ որպես ղեկավար ու կառավարիչ: Այսպիսով, մի փուլում նա հանդես էր գալիս պաշտպանական դիրքերից, մյուսում՝ հարձակվողական՝ շիայականության նորմերը ամրագրելով որպես հասարակության և պետության կենսագործունեության սկզբունքներ: Այս իմաստով նա որդեգրել

¹⁰ Աստվածաբան-իրավագետ

¹¹ Հղված՝ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, 1993

էր նաև երկու տարբեր իսլամական ավանդույթներ՝ նախ արմատական ու ակտիվ, հետո հանդարտ ու բռնատիրական¹²: Շահի վարած «հակաիսլամական ու անարդար քաղաքականության» դեմ այյաթոլահը կոչ էր անում ընդվզել ու պայքարել, իսկ իր իշխանությանը ենթարկվել, քանզի պնդում էր, որ այն հիմնված է արդարության վրա, իսկ արդարության վրա հիմնված ու ֆառիհներով կառավարվող իշխանությունը չէր կարող բռնապետության վերաճել:

Բացի արդարությունից, որպես կենսական անհրաժեշտություն, Խոմեյնիական գաղափարախոսությունը խարսխվում էր նաև անարդարության դեմ պայքարի աներկբայության վրա: Իսլամական հեղափոխության գաղափարախոսության գլխավոր դիցաբանական պատումներից մեկը՝ Քարբալայի պատումն ու Հուսեյնի մարտիրոսությունը խորհրդանշում է Օմայանների կողմից Մուհամմադ մարգարեի ընտանիքի հանդեպ իրականացված ամենամեծ անարդարությունը¹³: Այս անարդարության մասին պատումը ակտուալացնելով է շիայական գաղափարախոսությունը կերտում «հասարակության պահպանման, վերափոխման կամ ձևափոխման» ծրագիրը:

«Տիեզերքի մասին շիայական հարացույցում գոյություն ունի ժամանակ, որում չկա ժամանակ և գոյություն ունի տարածություն, որը զուրկ է տարածությունից: Այն, ինչ տեղի ունեցավ Հուսեյնի հետ տասներեք դար առաջ, կրկնվում է այսօր ամեն անգամ և ամեն տեղ, որտեղ շիաներ են ապրում ու իրենց ճնշված են զգում»

¹² Bernard Lewis, "State and society under Islam", *The Wilson Quarterly* (1976-) Vol. 13, No. 4 (Autumn, 1989), pp. 39-53, (02. 09. 2015)

¹³ Ram, Haggay. "Mythology of Rage: Representations of the "self" and the "other" in Revolutionary Iran". *History and Memory* 8.1 (1996): pp. 67-87p. 69

14: Այստեղից էլ շիայական հայտնի կարգախոսը՝ «Ամեն վայր Քերբալա¹⁵ է, ամեն օր՝ Աշուրա»¹⁶:

Պատահական չէ, որ հակաշահական բողոքի ակցիաները սկսեցին հենց Մուհարրամ ամսի աշուրայի ծիսակատարությունից, երբ 1978 թվականին փողոց դուրս եկած ու Հուսեյնի հիշատակին ինքնախարագանվող զանգվածները որոշում կայացրին պայքարել «Ժամանակակից Յագհի¹⁷ դեմ»: Նրանց պայքարի նպատակը կորսված արդարությունը վերականգնելն էր, նրանց պայքարը պայքար էր անարդար կառավարչի դեմ: Իսկ արդարության վերականգնման համար իմամ Խոմեյնին արդեն տվել էր իր ծրագիրը, այն խարսխելով իսլամի՝ որպես արդարության երաշխավորի վրա:

Իմամ Խոմեյնիի համար իսլամում կա ամեն բան, որ անհրաժեշտ է արդար կառավարում ու արդար հասարակություն ստեղծելու համար: Նրա պնդմամբ.

«Եթե նայելու լինենք իսլամի տարատեսակ ուսմունքներին, ներառյալ նրա հասարակական մոտեցումները և կենտրոնանանք նրա ծիսակարգերի վրա, ինչպիսին են աղոթքներն ու դեպի Մեքքա ուխտագնացությունը (հաջջ), որոնք վերաբերում են մարդ-Աստված հարաբերություններին, ապա կարող ենք եզրակացնել, որ իսլամը միայն ծիսակարգային ու բարոյական հարցերը չէ, որ ընդգրկում է, այլև կոչված է հաստատելու արդար կառավարություն և ունի որոշակի օրենքներ մաքսերի, հանրային

¹⁴ Ram, Haggay. "Mythology of Rage: Representations of the "self" and the "other" in Revolutionary Iran". *History and Memory* 8.1 (1996): pp. 67–87

¹⁵ Քաղաք, որտեղ սպանվել է իմամ Ալիի որդի իմամ Հուսեյնը

¹⁶ Իսլամական լուսնային օրացույցի Մուհարրամ ամսի տասներորդ օրը, այն օրը, երբ սպանվել է իմամ Ալիի որդի իմամ Հուսեյնը

¹⁷ Օմայյան դինաստիայի երկրորդ խալիֆը, իմամ Հուսեյնի քաղաքական հակառակորդը

Ֆինանսների, իրավական հարցերի, ջիհադի ու միջազգային հարաբերությունների մասին նույնպես»¹⁸:

Թեև Խոմեյնիի քարոզած սկզբունքների մեջ ահռելի տեղ էին գրավում արևմտյան գաղափարներն ու երևույթները, բայց նա դրանք օգտագործում էր որպես կաղապար, որի բովանդակությունն արդեն իսկ գոյություն ունի իսլամում: Ժամանակակից ժողովրդավարական պետություններին հատուկ այնպիսի գաղափարներ, ինչպիսիք են անկախությունը, արդարությունն ու ազատությունը, Իմամ Խոմեյնին դիտարկում է որպես ժամանակից ու տարածությունից անկախ, բայց իսլամով պայմանավորված երևույթներ: Նրա խոսքերով.

«Համոզված եղեք, որ իսլամը կարող է ապահովել արդարություն, անկախություն, ազատություն, տնտեսական հավասարություն՝ առանց հենվելու այլ ուսմունքների դպրոցների վրա»¹⁹:

Իր «Վելայաթե ֆադիհ» կառավարման համակարգի իսլամական հիմքերը ցույց տալու և որպես անապակ իսլամի դրսևորում ներկայացնելու համար, Խոմեյնին պարբերաբար նշում է իսլամի ու իսլամական կառավարման անքակտելիության մասին:

«Իսլամը նույնական է իսլամական կառավարման հետ, իսլամական պատվիրանները իսլամական կառավարման նշաններ են, քանի որ նրանք ստեղծված են իսլամական կառավարման ձևավորման համար»²⁰:

Արդար կառավարման անհրաժեշտությունը փաստելու ու շիայական իսլամական աղբյուրներով ամրապնդելու նպատակով,

¹⁸ Imam Khomeini, Kitab al-Bay, Ismailiyan Publication, Qum, p. 460

¹⁹ Sahifa-Nur, New edition, vol. 1, p. 459

²⁰ Kazem Ghazi Zadeh, General Principles of Imam Khomeini's Political Thought, p. 7

հղում է արվում իմամ Ալիի խոսքերին. Խարիջիները²¹՝ Ղուրանից այն մեջբերմանն ի պատասխան, թե «դատավճիռ կարող է կայացնել միայն Ալլահը», իմամ Ալին պատասխանում է. «Բոլոր կառավարություններն ունեն իրենց սահմանափակումները, բայց ի վերջո արդար կառավարությունը կգա իշխանության և կպաշտպանի ճնշվածների իրավունքները»²²:

Արդար կառավարության ու արդար իշխանության մասին պատումի համատեքստում արդիական է դառնում նաև արդար կառավարչի կերպարը: Կերպար, որ ասոցացվում է նախևառաջ Մուհամմադ մարգարեի, այնուհետև իմամ Ալիի ու նրա ժառանգների հետ: Այս կերպարների առանձնահատկությունների վրա հիմնված արդար կառավարչի մասին փիլիսոփայական տեսությունը իսլամական փիլիսոփայության առանցքային թեմաներից մեկն է:

Խոմեյնիի գաղափարախոսության վրա իրենց ազդեցությունն են ունեցել ինչպես իսլամական-շիայական, այնպես էլ սուննիական ու անգամ արևմտյան փիլիսոփայական տեսությունները: Այդ ազդեցությունների մասին հղումներ չկան նրա գործերում, բայց դրանց մասին են վկայում ժամանակին նրա ուսումնասիրած տեսաբանների ու իր մտեցումների մեջ առկա նմանությունները: Ալեքսանդր Կնիշը իր "Irfan" Revisited: Khomeini and the Legacy of Islamic Mystical Philosophy"²³ հոդվածում խոսում է Խոմեյնիի գաղափարների վրա Իբն Սինայի ու Իբն Արաբիի ազդեցության մասին:

²¹ Իսլամի պատմության մեջ առաջին կրոնա-քաղաքական խմբավորումը, որ առանձնացել է մուսուլմանական համայնքից

²² نهج البلاغه خطبه 40

²³ Alexander Knysh, "Irfan" Revisited: Khomeini and the Legacy of Islamic Mystical Philosophy, Middle East Journal, Vol. 46, No. 4 (Autumn, 1992), pp. 631-653

«Արդար քաղաքի» իր տեսության համատեքստում, իսլամական փիլիսոփա Իբն Սինան փաստում է, որ «փոխգործակցության համար Օրենք ու Արդարություն է հարկավոր, Օրենքի ու Արդարության համար օրենսդիր է հարկավոր, որ կհաստատի Արդարությունը»²⁴: Իբն Սինայի համոզմամբ՝ արդարության անհրաժեշտությունը հաստատելու ու մարդկանց համար հասկանալի դարձնելու համար նրանց հետ պետք է խոսել իրենց համար ընկալելի խորհրդանշական կերպարների միջոցով, որպեսզի «նրանց ճշմարտության ընդհանուր ակնարկ տրվի»²⁵:

Իբն Սինայի ազդեցությունը Խոմեյնիի վրա հաշվի առնելով՝²⁶ կարելի է մեկնաբանել Խոմեյնիի ջանքը՝ արդարության մասին իր պատկերացումները հիմնավորել, ներկայացնել Մուհամմեդ մարգարեի ու Իմամ Ալիի կերպարների ու նրանց գաղափարների միջոցով: Խորհրդանշական այս կերպարների միջոցով էլ Խոմեյնին հանրայնացնում է արդար կառավարության մասին միջոց:

Խոմեյնին նրանց ներկայացնում էր շիայական իմամության հայեցակարգի լույսի ներքո, պրակտիկա, որ հանգում է այն ժամանակաշրջանին, երբ «Իբն Արաբիի ուսմունքը մեծ տարածում է գտնում շիա մտածողների շրջանում տասնչորսերորդ դարից սկսած»:²⁷

Արդար կառավարչի մասին իր ուրույն տեսությունն ունի նաև մեկ այլ իսլամական փիլիսոփա՝ Իբն Ալ Ֆարաբին:

²⁴ Игнатенко А. А., «В поисках счастья», Издательство Мысль, 1989, стр. 144

²⁵ Նույն տեղում

²⁶ Alexander Knysh, "Irfan" Revisited: Khomeini and the Legacy of Islamic Mystical Philosophy, Middle East Journal, Vol. 46, No. 4 (Autumn, 1992), pp. 631-653, p. 638

²⁷ Նույն տեղում, p. 644

«Կատարյալ քաղաքի կառավարիչը չի կարող լինել ցանկացած մեկը, քանի որ կառավարումը ենթադրում է երկու նախապայաման. 1. Նա պետք է հակված լինի կառավարման իր բնածին եռությամբ 2. Նա պետք է ձեռք բերի կառավարման կամքի վերաբերմունք ու սովորություն»²⁸:

Այս հատկանիշներից բացի Ալ-Ֆարաբին թվարկում է տասներկու այլ հատկանիշներ, որ պետք է ունենա կառավարիչը: Այս հատկանիշների թվում է նաև արդարամտությունը:

«Նա [կառավարիչը-Ա.Գ.] ի վերուստ պիտի օժտված լինի արդարության ու արդար մարդկանց հանդեպ համակրանքով և պիտի ասի բռնաճնշումներն ու անարդարությունը և նրանց, որ կիրառում են դրանք, պիտի տա ինքն իրեն ու մյուսներին իրենց հասանելիքը և պիտի հորդորի մարդկանց վարվել արդարացի ու պիտի գորակցի նրանց, որ ճնշված են անարդարության պատճառով, նա պիտի աջակցի այն ամենին, ինչ ինքը գեղեցիկ, ազնվական ու արդար է համարում, նա չպիտի վարանի ու խուսափի, երբ նրան խնդրում են արդարություն գործել, բայց պիտի խուսափի ենթարկվել, երբ նրան խնդրում են չար ու անարդար վարվել»²⁹:

Իմամ Խոմեյնիի տեսությունները իսլամական փիլիսոփաների աշխատությունների ազդեցությունից զատ աղերսներ ունեն նաև Իրանի սահմանադրական հեղափոխության ամենաազդեցիկ տեսաբաններից մեկի՝ այաթոլլահ Նայինիի մոտեցումների հետ:

«Նայինիի ռազմավարությունը հետևյալն է. նախ նա փաստում է դասական շիայականության՝ իմամության

²⁸ Anthology of Persian Philosophy from Zoroastr to Ummar Khayyam”, p. 174, Al Farabi

²⁹ Նույն տեղում:

հայեցակարգի համաձայն, որ կատարյալ կառավարումը իմամի՝ որպես հավատացյալների համայնքի աստվածընտրյալ ու անսխալական ղեկավարի կառավարումն է: Թաքուցման³⁰ ժամանակաշրջանում այս կատարյալ կառավարման իրագործման անհնարինության պատճառով, Նայինին քննարկում է արդիական կառավարությունների հնարավորությունները՝ դրանց «դեսպոտիկ» ու «սահմանադրական» տեսակները»³¹: Այս մոտեցումը հատկապես արդիական էր Իրանում սահմանադրական բարեփոխումների, սահմանադրության ընդունման ու դրա նպատակահարմարության մասին քննարկումների ժամանակաշրջանում:

Այաթոլլահ Խոմեյնին, սակայն, ոչ լեզիտիմ ու անարդար է համարում նաև սահմանադրությամբ առաջնորդվող իրանական իշխանություններին:

«Իրանի վերջին լեզիտիմ կառավարությունը,-նշում է իմամ Խոմեյնին,-ավարտվել է 661 թվականին: Դրանից հետո Իրանի բոլոր կառավարությունները անօրինական են եղել»³²:

Խոմեյնին պնդում էր, որ «բոլոր մուսուլմանները աստվածային պարտականություն ունեն միապետություններին ընդդիմանալու»³³: Նրանք չպիտի համագործակցեն նրանց հետ, չպիտի օգտվեն նրանց ինստիտուտներից, չպիտի վճարեն նրանց

³⁰ Տասներկուիմամական շիայական իսլամի համաձայն՝ տասներկուերորդ իմամը՝ իմամ Մահդին չի մահացել, այլ գտնվում է թաքուցման մեջ: Մինչև նրա վերադարձը ընկած ժամանակաշրջանը անվանվում է «թաքուցման ժամանակաշրջան»:

³¹ Said Amir Arjomand, “The State and Khomeini’s Islamic Order”, Iranian Studies, Vol. 13, No. 1/4, Iranian Revolution in Perspective (1980), pp. 147-164 p. 150

³² G. BHAGAT, “Khomeini: leader of Islamic revolution in Iran”, The Indian Journal of Political Science, Vol. 48, No. 1 (January - March 1987), pp. 31-41, p. 33

³³ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, Los Angeles, California, 1993, p. 24

բյուրոկրատիաներին, ու «թաղիյա» չպիտի կիրառեն իրենք իրենց պաշտպանելու համար. ընդհակառակը, նրանք պիտի ոտքի կանգնեն, ընդվզեն նրանց դեմ: Այս գաղափարների, ինչպես նաև Իսլամական հեղափոխության արտահանման գաղափարի պատճառով է, որ Ծոցի արաբական երկրները գերլարված իրավիճակում հայտնվեցին: Խոմեյնիի կոչերն ու գաղափարները միայն Իրանի շիաների համար չէին, այլ՝ բոլոր շիաների: Ուրեմն, դրանք նաև կոչ էին արաբական երկրներում ապրող շիա փոքրամասնություններին՝ ոտքի կանգնել ու ընդվզել իրենց բռնակալ միապետների դեմ:

Նրա պնդմամբ. «Թագավորներից շատերը հանցագործներ, բռնարարներ ու մարդասպաններ են եղել»³⁴: Հետագայում, նա պնդում էր, որ բոլոր միապետները, այդ թվում նաև Սեֆյան հայտնի շահ Շահ Աբբասն ու հինավուրց գահակալ Անուշիրվանը, որին իրանցիները սովորաբար հիշատակում են որպես «Արդար», բացարձակ անարդար են եղել»³⁵:

«Նոր առաջամարտիկը խորապես հավատացած էր, որ շիայի պարտքն է երկրի քաղաքական ու սոցիալական կյանքին մասնակից լինելը: Այաթոլլաները իրավունք ու պարտականություն ունեն վիճարկելու անարդար կառավարչի գործունեությունը: Բոլոր շիա հոգևորականները հավատացած են, որ իրենց հիմնական նպատակը Ալլիի ռեժիմը վերականգնելն է, քանի որ բոլոր մյուս կառավարիչները ուզուրպատորներ են համարվում»³⁶:

³⁴ R. Khomeini, speech, *Ettela at*, 2 Dec. 1985., հղված՝ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, Los Angeles, California, 1993, p. 24
³⁵ Ervand Abrahamyan, “Khomeinism”, University of California Press, Los Angeles, California, 1993, p. 9

³⁶ G. BHAGAT, “Khomeini: leader of Islamic revolution in Iran”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 48, No. 1 (January - March 1987), pp. 31-41, p. 33

Իր տեսության իրագործման ընթացքում արևմտյան քաղաքական մոդելի ինստիտուտներ ստեղծելով՝ իմամ Խոմեյնին, սակայն, դրանք իսլամի անքակտելի մաս էր համարում: Այս պատճառով է, որ նա դեմ է արտահայտվում Իսլամական Հանրապետություն եզրի կողքին նաև «դեմոկրատական» եզրի գոյությանը:

Այս հանգամանքը ձևակերպել է Խոմեյնին հետևյալ կերպ. «Իսլամ եզրը «դեմոկրատական»-ի նման ածականի կարիք չունի: Իսլամ եզրը կատարյալ է, և նրանից առաջ ածական օտագործելը արդարացված չէ»³⁷:

Խոմեյնիի գաղափարախոսության՝ արդարության կոնցեպտի վրա խարսխված հռետորաբանությունը, շարունակում է նաև Իրանի ներկայիս հոգևոր Առաջնորդ այաթոլլահ Ալի Խամենեին: Իրանի ներսում ու Մերձավոր Արևելքի շիայական համայնքներում կատարվող իրադարձություններն ու զարգացումները նա մեկնաբանում ու ներկայացնում է արդար/անարդար դիխոտոմիայի հարացույցով:

Անարդարության պրիզմայով են մեկնաբանվում Սիրիայում տիրող իրավիճակը, Եմենում ու Սաուդյան Արաբիայում ծավալվող զարգացումները: Սիրիայի պատերազմին ու այդ պատերազմում միջազգային խաղացողների մասնակցությանը անդրադառնալով՝ իմամ Խամենեին նշում է.

«Իրանը միշտ սատարելու է Սիրիային այս անարդար պատերազմում»³⁸: Սիրիայում ընթացող «անարդար» պատերազմը

³⁷ Oliver Leaman, “Continuity in Islamic Political Philosophy: The Role of Myth”, Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies), Vol. 14, No. 2 (1987), pp. 147-155, p. 152

³⁸ Khamenei: Iran will stand by Syria against the unjust war <http://www.syriaoonline.sy/index.php?f=Details&catid=12&pageid=7745&g=1>, (01.12.2015)

իմամ Խամենեին բնորոշում է որպես «պատերազմ իսլամի ու տարածաշրջանի մարդկության դեմ»³⁹:

Անարդարների դեմ պայքարի ու արդարության պահապանի իր կերպարով Իրանը լուրջ ազդեցություն ունի Եմենի զեյդիների⁴⁰ վրա, որոնց մի մասն անգամ տասներկուիմամական⁴¹ շիայականություն է ընդունում: Ջեյդիական հայտնի հոգևորական Մորթեգա Մոթահարին 2010 թվականին սված հարցազրույցներից մեկի ժամանակ կարծիք է հայտնում, որ տասներկուիմամական շիաներ դարձող զեյդիները, համոզված են, որ Իրանի իսնաաշարիական կրոնը, իրականում, ճշմարիտ զեյդիականությունն է, քանի որ «այն մոբիլիզացնում է գանգվածներին օտար զավթիչների ու անարդար կառավարիչների դեմ պայքարելու»⁴²:

Բահրեյնի իրադարձությունները մեկնաբանելիս Խամենեին նշում է, որ Բահրեյնում իրական խնդիրն երկրի իշխանության անարդար մարդկանց փոքր խմբի ձեռքում գտնվելն է, որն էլ ոտնահարում է մեծամասնության իրավունքները⁴³:

Սաուդյան Արաբիայում 2016 թվականի հունվարի երկուսին շիայական առաջնորդ Նիմր Ալ-Նիմրի գլխատման⁴⁴ փաստին

³⁹ آیت الله خامنه‌ای جزئیات سوریه را دنبال می‌کند

<http://irdiplomacy.ir/fa/page/1960330....>, (10.09.2016)

⁴⁰ Շիայական խմբավորում: Ջեյդիականության հիմնական կրոնա-քաղաքական գաղափարը սուրը ձեռքին անարդարության դեմ պայքարելն է

⁴¹ Շիայական տասներկուիմամական խմբավորում

⁴² Mehdi Khalaji Iran's window of influence in Yemen is getting bigger, The Washington Institute For Near East Policy, 2015, <http://www.businessinsider.com/irans-window-of-influence-in-yemen-is-getting-bigger-2015-2>, (10.12.2016)

⁴³ Supreme Leader: Iran stances on regional issues quite clear, logical, <http://theiranproject.com/blog/2015/11/25/supreme-leader-iran-stances-on-regional-issues-quite-clear-logical/>, (09.12.2016)

⁴⁴ دولت عربستان «شیخ باقر النمر» رهبر شیعیان این کشور را اعدام کرد+ویدیو

անդրադառնալով՝ իմամ Ալի Խամենեին հայտարարել է. «Ալլահը չի ներելու անմեղ մարդու թափված արյունը: Այդ անմեղ մարդու *անարդազիտրեն [ընդգծումը՝ հեղինակի]* թափված արյունը մոտ ժամանակներում լուրջ խնդիրներ է առաջացնելու այս ռեժիմի հանցագործների ու քաղաքական գործիչների համար»⁴⁵:

Իրանի նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցների վերացման մասին Վիեննայի համատեղ հայտարարությունից⁴⁶ հետո Ռուհանիի գրած նամակին ի պատասխան Խամենեին իր նամակում շնորհավորում է Իրանի ժողովրդին՝ «անարդար պատժամիջոցներից ազատվելու կապակցությամբ»⁴⁷:

Այսպիսով, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, այաթոլլահ Խոմեյնիի գաղափարախոսության վրա խարսխված իր քաղաքականության արդյունքում, միջազգային հարաբերությունների թատերաբեմում իրեն ներկայացնում է որպես արդարության դրոշակակիր ու արդարության հայեցակարգի յուրահատուկ «տարածաշրջան» ստեղծում իր շուրջը՝ այդ տարածաշրջանում ընդգրկելով իրենց անարդար կառավարիչների գոհ դարձած խմբերի ու շերտերի:

<http://www.tabnak.ir/fa/news/557969.....>, (02.01.2016)

⁴⁵ سخنان رهبر انقلاب درباره شهادت عالم مؤمن و مظلوم شیخ نمر

<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=31802>, (04.01.2016)

⁴⁶Իրանի ու Վեցնյակի երկրների միջև պայմանագրի կնքմանը հաջորդած հայտարարությունը

⁴⁷ پاسخ رهبر انقلاب به نامه رئیس‌جمهور درباره سرانجام مذاکرات هسته‌ای

<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=32009>, (02.03.2016)

THE CONCEPT OF JUSTICE AS THE IDEOLOGICAL FRAMEWORK OF IRANIAN GLOBALIZATION PROJECT

Summary

Anna Gevorgyan
anna.gevorgyan@ysu.am

Key words: *globalization projects; Iran; Khomeini; justice; just governance; Islamic governance.*

In the modern stage of globalized world when life has become faster due to “expansion of time and narrowing of space”, and the world has become more reachable, different globalization programs are fighting in order to make their ideas more sustainable and their goals clearer. Iranian globalization project is not an exception.

The article discusses the part of ideology of imam Khomeini that has become the bases or the modern Iranian globalization project. The article argues that the cornerstone of the Iranian project is the concept of justice and the goal of creation of just society through just governance.

КОНЦЕПТ СПРАВЕДЛИВОСТИ КАК ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА СОВРЕМЕННОГО ИРАНСКОГО ГЛОБАЛИЗАЦИОННОГО ПРОЕКТА

Резюме

Анна Геворгян
anna.gevorgyan@ysu.am

Ключевые слова: *глобализационные проекты, Иран, Хомейни, справедливость, справедливое управление, исламское управление.*

В современном этапе глобального мира, когда жизнь стала быстрее из-за "расширение времени и сужению пространства", и мир

стал более доступен, различные глобализационные проекты ведут борьбу с тем, чтобы сделать свои идеи более устойчивыми и цели более ясными. Иранский глобализационный проект не является исключением.

В статье рассматриваются концепты идеологии имама Хомейни, которые стали основой для современного иранского глобализационного проекта. Статья утверждает, что основой иранского проекта является концепт справедливости и цель создания справедливого общества путем справедливого управления.